

Til va adabiyot.uz

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
 НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
 SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

«Til va adabiyot – Преподавание языка и литературы – Language and literature teaching» (e-mail:tilvaadabiyotuz@gmail.com) <https://oak.uz/pages/4802>

18
NOYABR

**O‘ZBEKISTON
 DAVLAT BAYROG‘I
 QABUL QILINGAN KUN**

O‘zbekiston bayrog‘i

*Qalbimiz to‘la surur,
 To‘tiyo yurt tuprog‘i,
 Hilpirab turar mag‘rur,
 O‘zbekiston bayrog‘i.*

*Rangi hayot misoli,
 Yulduzlari hiloli,
 Mustaqillik timsoli,
 O‘zbekiston bayrog‘i.*

*Iftixor dilimizda,
 U yo‘ldosh yo‘limizda,
 Yuksalar qo‘limizda,
 O‘zbekiston bayrog‘i.*

*Gumbazlarda, yuksakda,
 Peshtoglarda, falakda,
 Ko‘ngillarda, yurakda,
 O‘zbekiston bayrog‘i.*

*Rangi hayot misoli,
 Yulduzlari hiloli,
 Mustaqillik timsoli,
 O‘zbekiston bayrog‘i.*

Iqbol Mirzo

Bosh muharrir

Nargiza BERDIYEVA

Tahrir hay'ati:

Nizomiddin Mahmudov
 Yorqinjon Odilov
 Jabbor Eshonqulov
 Baxtiyor Daniyarov
 Abdurahim Nosirov
 To'liqin Saydaliyev
 Barno Buranova
 Zulxumor Mirzayeva
 Qozoqboy Yo'ldoshev
 Bahodir Jovliyev
 Salima Jumayeva
 Qayum Baymirov
 Manzar Abdulxayrov
 Alijon Safarov
 Husniddin Norqulov
 Odiljon Boynazarov
 Madina Nuriddinova
 Latifa Xudayqulova
 Barno Kadirova
 Nargiza Mirzayeva
 Guli Shukurova
 To'maris Butunbayeva
 Okila Turakulova
 Yuldosh Raxmatov
 Ramziddin Abdusatorov
 Feruza Manukyan
 Gulchexra Keldiyorova
 Gulsanam Xolikulova
 Komiljon Qarshiyev
 Svetlana Umirova

Axborot hamkorimiz:

Muharrirlar:

Bibimaryam RAHMONOVA
 Shabnam G'ANIYEVA

Sahifalovchi:

Mahliyo ABDUQODIROVA

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri
 Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.
 Telefon: (98) 121-74-16,
 (71) 233-03-10, (71) 233-03-45,
 (71) 233-03-67.
 e-mail: tilvaadabiyotuz@gmail.com

M U N D A R I J A

Dolzarb mavzu

Gulnoza Oripova. Mustaqillik davri lirikasida qofiya turlari.....	3
Baxodir Suyunov. Tildagi terminlar pragmatikasiga doir.....	7
Manzar Abdulxayrov. Bashar muallimi.	10
Dilnavoz Yusupova. "Aruzi Nisoriy" asari haqida.....	12
Qodirjon Mo'ydinov, Odinaxon Mirzaazizova. Til – millatning or-nomusi.....	14
Parizoda Axrorxo'jayeva. Jadid dramalarida xotin-qizlar ta'limi masalasi.....	16
Anvar Muxiddinov, Sofiya Rahimova. Научная идентификация языковых контактов (на примере русского и узбекского языков).....	20
Madina Dalieva. Genetics of views on educating a spiritually perfect person in the scientific-spiritual heritage of the jadids.".....	22

Tilshunoslik

Xolbib Qurbonova, Yulduz Qurbonov. Sodda gap sintaksisini zamonaviy usullarda o'qitish yo'llari.....	26
Dilbar Duysabayeva. Lingvomadaniy kompetentlikni takomillashtirish modeli.....	29
Umidjon Qo'ziyev. O'zlashmalar va lingvistik akademiyalar.....	32
Nasiba Sidikova, Diana Hayitboyeva. Ikkinchi tilni o'zlashtirishda interferensiya hodisasining namoyon bo'lishi.....	35
Nasiba Raimnazarova. Polisemantik dialektizmlarning leksikografik tavsifi.	38
Munira Akbarova. Tilshunoslikda g'ayriodatiy birikmalar muammosi.....	40
Saxiba Saidmuradova, Xursanoy Xolmurodova. Nazar Eshonqul hikoyalari	

lingvistik tahlil metodi orqali yondashuv.....	42
Zilola Tillabayeva. Samarqand viloyati qarluq shevalari leksikasini areal o'rganishga doir.....	44
Дилдора Толипова. Лексико-семантический анализ терминов родства.....	47
Гульчехра Давлятова, Шахло Абдурахмонова. Лингвистические основы полемиического мастерства в риторике.....	49
Shaxlo Shomurodova. Lexicographic potentials of semantic stylistic features of tropes.....	51
Feruza Saidova. The importance of the concept "discourse" in development of students' oral speaking skills in foreign language.....	54

Adabiyotshunoslik

Komila Fayziyeva. Amerika romantizm adabiyotida falsafa va badiiy ijod mahsuli.....	56
Sherali Turg'unov. O'zbek xalq o'lanlari strofikasi.....	59
Ilxom Xolmuminov. Mustaqillik davri va folklor tarjimashunosligi.....	62
Manzura Shamsiyeva. Badiiy matnda muallif lisoniyati.....	65
Сайёра Ибрагимова. Антология Алишера Навои «Мажолис ун-Нафоис».....	68
Эльвина Алиева, Гульноза Абдуллаева. Структурная организация компонентов конструкции именительный темы в художественных очерках М. Цветаевой.....	70

Ilg'or pedagogik texnologiyalar
 Karamaddin Kutlimuradov.

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi
 Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 338/6-sonli
 qarori bilan **Filologiya, Pedagogika hamda Psixologiya fanlari bo'yicha doktorlik**
 dissertatsiyalari (PhD, DSc) asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy
 ilmiy nashrdir. <https://oak.uz/pages/4802>

Jomiyning “Risolai aruz” asari asosiy manba vazifasini oʻtagan. Nisoriy juzvlar, asl ruknlar, bahrlar tahlilida Jomiy risolasida keltirilgan misollardan aynan foydalangan.

4. Nisoriyning “Chahor gulzor” asarida keltirilgan mumtoz poetikaning boshqa tarmoqlari: sheʼr navʼlari, badiiy sanʼatlar, qofiya ilmini ham zamonaviy

sheʼrshunoslik nuqtayi nazaridan oʻrganish bugungi adabiyotshunoslikning muhim masalalaridandir. Umuman olganda, ushbu asar garchi XVI asrda yaratilgan boʻlsa-da, muallifning sodda va ravon uslubi, muammoga konkret yondashuvi bilan aruz nazariyasini oʻrganishda hozirgi kitobxon uchun muhim dasturulamal boʻlib xizmat qila oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Нисорий Ҳасанхожа. Музакири аҳбоб (Тарж. ҳамда сўзбоши ва изоҳлар муаллифи И. Бекжон). – Тошкент: А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993.
2. Ҳодизода Р., Каримов У., Саъдиев С. Адабиёти тоҷик (асрҳои VI—XIX ва ибтидои асри XX). – Душанбе: Маориф, 1988.
3. Се рисолаи аруз (“Арӯзи Ҳамидӣ”, “Арӯзи Нисорӣ”, “Меъроҷ ул-арӯз”) / Муаллифони сарсухану тавзеҳот ва ҳозирқунандағони чоп У. Тоир, М.Солеҳов Мирзо, Ҳ. Талбақова ва С.Дурманова – Душанбе, 2014.
4. Абдурахмон Жомий. Рисолаи аруз (таржимон, шарҳ ва изоҳлар муаллифи Д.Юсупова). – Тошкент: TAMADDUN, 2014.
5. Юсупова Д. Темурийлар давридаги арузга доир рисолаларнинг қиёсий таҳлили. Монография. – Тошкент: Taʼlim-media, 2019.
6. Yusupova D. Comparative analysis of treatises about aruz (prosody) by Nasir ad-Din Tusi and Alisher Navoi // EPRA International Journal of Research and Development (IJRD). Volume 05, issue 03, March 2020. – P. 34-38.

Qodirjon Moʻyidinov,
Oʻzbek tilshunosligi
kafedrasida dotsenti

Odinaxon MIRZAAZIZOVA,
ChDPU Oʻzbek tili va adabiyoti taʼlim yoʻnalishi
2-bosqich magistranti
omirzaazizova@gmail.com:

TIL – MILLATNING OR-NOMUSI

Annotatsiya: maqola jadal rivojlanayotgan davrda oʻzbek tiliga davlat va hukumat tomonidan, tilshunos va adabiyotshunos olimlar, ziyolilar tomonidan eʼtibor va hurmat bor, lekin ijtimoiy hayotda oʻzbek tilida soʻzlashuvchi xalq – asosan, yoshlar tomonidan tilga nisbatan beparvolik, bepisandlik, eʼtiborsizlik natijasida boʻlgan eʼtibor va hurmatni yoʻq boʻlib ketayotgani, shu sababli ona tiliga boʻlgan muhabbat va sadoqatni yanada mustahkamlash borasida olib borilishi kerak boʻlgan ishlar haqida.

Kalit soʻzlar: *til, millat, oʻzbek tili, kommunikatsiya, milliy til, milliy muomala.*

Annotation: in the period of rapid development of the article, the Uzbek language is paid attention and respected by the state and government, by linguists and literary scholars, intellectuals, but in social life, the Uzbek-speaking people - mainly young people - are indifferent to the language, about the loss of attention and respect due to neglect, and therefore about the work that needs to be done to further strengthen the love and devotion to the mother tongue.

Key words: *language, nation, Uzbek language, communication, national language, national treatment.*

Аннотация: в период бурного развития статьи узбекскому языку уделяется внимание и уважение со стороны государства и власти, лингвистов и литературоведов, интеллигенции, однако в общественной жизни узбекскоязычное население – преимущественно молодежь – безразличие к языку, о потере внимания и уважения из-за пренебрежения, а значит, и о работе, которую необходимо провести для дальнейшего укрепления любви и преданности родному языку.

Ключевые слова: язык, нация, узбекский язык, общение, национальный язык, национальное обращение.

Har bir inson qalbida Vatan muhabbati pinhona yashaydi. Mana shu mehr-muhabbatni nutqida ifodalash uchun esa unga o'z milliyligini aks ettira olgan ona tiliga ehtiyoj seziladi. Til benihoya muqaddas va mo'tabar ne'mat, u inson tafakkurini shakllantirgan, taraqqiyot bosqichlariga olib chiqqan, ruhiy komillikka boshlagan, ijtimoiy munosabatlarga yo'l ko'rsatgan, ilm yo'lida mayoq, zulmatda chiroq bo'lgan sehrli bir jilodir. Shuning uchun ham tilga hurmatsizlik, insoniyatning o'ziga bo'lgan hurmatsizligidir. Bugungi kunda ayrim, hatto ko'pchilik hamyurtlarimiz tilga beparvolik bilan munosabatda bo'lishmoqda.

Muhtaram prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2020-yil 20-oktyabr kuni "Mamlakatimizda o'zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonni imzoladilar. Farmonga muvofiq, 2020 – 2030-yillarda o'zbek tilini rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi hamda asosiy yo'nalishlari tasdiqlandi. Farmon asosida ko'plab ishlar amalga oshirildi. Prezidentimizning: "Mening farzandim chet tillarini biladi-yu, ona tilini bilmaydi, degan gap Yangi O'zbekistonga ma'qul emas, chet tilini bilishi kerak, lekin ona tilini bilishga majbur" – deya kuyinib aytgan so'zlari bugungi kunda tilimizga bo'lgan e'tiborni yanada kuchayganligidan dalolat beradi.

Biron til va xalqni bir-biridan ayro holda tasavvur etish nomumkin yumushdir. Tilsiz xalq va xalqsiz til tushunchalari mohiyatdan mutlaqo mahrumdir. Xalq tilning tillo beshigida balog'atga yetadi, til esa so'z sohibi bo'lmish xalqning qalbidan kuch oladi, uning ardog'ida tarovat topadi. Til xalq birligining, xalq esa til barhayotligining poydor posboni.[1;3]

Ona tili – bu har bir millatning millat sifatida namoyon bo'lishini belgilaydigan asosiy omildir. Oldindan mavjud bo'lgan ko'p tillar nima uchun o'lik tillar guruhiga kirmoqda? Tillararo notenglik – kichik tillar yashovchanligiga salbiy ta'sir qiluvchi asosiy omil. Qaysidir til muhimroq bo'lsa, unga muayyan bir jamiyat yoki dunyo miqyosida ko'proq e'tibor qaratilmoqda. Natijada ayrim insonlar o'z ona tilini chetga surib, farzandlari uchun ijtimoiy mavqe beradigan, "foydali" boshqa tilni tanlashadi, ona tili sevilmaydi, qadrlanmaydi, balki o'sha "foydali" tilni bilganlar har tomonlama rag'batlantiriladi. Masalan, bizning sharoitda rus tiliga, ingliz tiliga berilayotgan e'tibor bu holatning bir ko'rinishidir. Bu tilni biluvchi mutaxassislar ustama maoshlar beriladi, imtiyozlar taqdim etiladi. Mamlakatimizda faoliyat ko'rsatayotgan boshqa millat mutaxassislarining o'zbek tilini bilishi, bu tilda ish yuritishi rag'batlantirilmaydi. Albatta, bu jarayon eng og'riqli nuqtalardan biridir. Ayrim "zamonaviy, madaniyatli" o'zbek yoshlari o'zbek tilida gapirishga uyaladi. Ular uchun o'zbek tili kambag'al til va bu tilda hamma tushunchalarni ifodalashning go'yoki iloji yo'q. Bu achinarli holat birinchi navbatda

biz o'zimizga "Ona tili nima?", "Nima uchun biz o'zbek tilini onaga qiyoslaymiz?", "Nima uchun ona tilini sevimiz kerak?", "Nima uchun o'zbek tilini bilishimiz kerak?" singari savollarni bermasligimiz, o'zbek tilini sevmasligimiz va bilmasligimiz, Navoiyni tanimasligimiz natijasida vujudga kelgan holatdir.

Yoki ko'zimiz tushgan va odat tusiga kirgan reklamalar, peshtaxta yozuvlaridagi xatoliklarga, boshqa tillarni aralashtirib nom berilgan do'konlar, turli xil ovqatlanish joylari nomlariga e'tibor beraylik. To'g'ri, tilimizdagi muammolarni faqat reklama yoki peshtaxtadagi yozuvlarni o'zgartirish bilan bartaraf qilib bo'lmaydi. Lekin shu yozuvlarni o'zgartirish orqali qisman bo'lsa ham boshqa tillarning ta'sirini kamaytirib, tilimizdagi bitta muammoni hal qilishga erishamiz. Kechagina mana shu mavzu bo'yicha bir suhbatga ko'zim tushdi: Qozoq xalqi barcha savdo do'konlariga nom berishda umuman chetdan so'z olmasdan va bu nomni tanlashda ham kreativ, ham milliylikdan chetga chiqmagan holatda tanlar ekan. Masalan, Жаңасыни алда, жылы жүр – Yangisini olda, issiq yur, Кеп қарай берсең басқалар алып кетеді – Kelib qarab tursang, boshqalar olib ketadi, жуз рет откенше, бір рет кипин кет – yuz marta o'tkuncha, bir marta kirib ket kabi iboralardan foydalanadilar va shu belgilar (brend) orqali boshqa tadbirkorlardan ajralib turadi va xaridorlar diqqatini shu orqali jalb qiladilar.

Shuni ta'kidlash kerakki, o'zbek tilining xalq og'zaki ijodi hech bir sohani chetda qoldirmagan. Ayniqsa, maqollar bunga misol bo'la oladi. Bir mavzuni qamrab olgan yuzlab maqollarni topishimiz mumkin. Bu xususiyat ham tilimizni boy til ekanligini bildiradi. Biz ham dorixonalariga apteka yoki boshqa bir ruscha jumlar o'rniga Sog'lik – umr garovi, El sog'ligi – yurt boyligi; mehmonxonalariga shunchaki hotel o'rniga, Mehmon – atoyi Xudo, O'quv markazlariga repetitor o'rniga – Bilmagan ayb emas, bilishga tirishmagan ayb; Hunarmandlar ish joylariga – Ustadan shogird o'zar yoki Yuzga kirsang ham hunar o'rgan kabi maqollar yoki iboralarni o'z yozuvimizda, o'z tilimizda yozib qo'yishsa, maqsadga muvofiq bo'lar edi. Biz shu bitta yozuv yoki maqol orqali birinchi navbatda yozuvga, tilga e'tibor berish, xalqimiz tobora unutish arafasida turgan maqol, iboralarni yana nutqqa olib kirish hamda insonlar e'tiborini jalb qilish orqali ona tilimiz rivojlanishi uchun o'z hissamizni qo'shgan bo'lar edik.

Hech bir xalq o'z ona tilidan voz kechgan emas. U o'z hayot tarzidan, o'z tarixidan, o'zi yaratgan qadriyatlardan voz kechmaydi. Ona tili mana shu qadriyatlar orasida eng bebahosidir. [3;22]

Barchamizga ma'lum, o'zbek tilini barcha turkiy xalqlar – qirg'iz, tojik, qozoq, ozarbayjon, uyg'ur hamda turk xalqi bimalol tushunadi. Chunki o'zbek tili turkiy xalqlar uchun o'rta tildir. Bu tilimizning go'zalligi va qudratli ekanligining yana bir isbotidir.

Alisher Navoiyning “Muhokamat-ul lug‘atayn” asarini o‘qish davomida birgina “yig‘lamoq” fe‘lining – iglanmoq, igranmoq, singramoq, ingramoq singari har xil darajalarining borligiga guvohi bo‘lamiz. Navoiy “bosh” so‘zi bilan bog‘liq – bosh uchurmak, bosh tortmak, boshdin quymoq, boshiga yetmoq, bosh ura kirishmak, bosh olib chiqmak kabi o‘nlab fe‘llar sinonimiyasini tuzgan.

Boshqa tillarda so‘z bilan ifodalab bo‘lmaydigan tushunchalar mavjud. Masalan, taqim so‘zini olaylik, bu so‘z o‘zbekcha so‘z bo‘lib, tizzaning orqa tomonidagi chuqurchaga nisbatan ishlatiladi. Bobolarimiz sochi uzun qizlarni ta‘riflashda “sochi taqimiga tushar ekan” deyishgan, uloq o‘yinida “uloqni taqimiga bosdi” degan ifoda hamon qo‘llaniladi. Ammo tanamizdagi ushbu a‘zo hech qaysi tilda nomga ega emas. Bu ham

tilimizning boyligi va o‘zbek tilida so‘z bilan ifodalab bo‘lmaydigan biror tushuncha yo‘qligining bir isbotidir. [2;9]

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki, millatimizni millat sifatida saqlab turgan ona tilimiz oldidagi qarzimiz hali talaygina. Bu, avvalambor, unga hurmat, e‘tibor ko‘rsatish vazifasidir. O‘z ona tilini hurmat qilmaydigan xalqni xalq sifatida hech kim hurmat qilmaydi. Shuning uchun biz ona tilimizni asrab-avaylashimiz, uning nufuzini oshirishimiz, go‘zal va sofligini avlodlarga meros sifatida qoldirishimiz, dunyoga tanitishda o‘z hissamizni qo‘shishimiz kerak. Til yashasa – millat yashaydi. Agar biz o‘z tilimizning ko‘rkamligini tarannum eta olsak, birligimiz yanada mustahkam bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mahmudov N. Tilimizning tilla sandig‘i. – Toshkent: G‘afur G‘ulom, 2012.
2. Mengliyev B. va boshq. 10-sinf ona tili darslik. – Toshkent: Respublika ta‘lim markazi, 2022.
3. Xonazarov X. Til va dil. – Toshkent: O‘zbekiston, 1991.

Parizoda AXRORXO‘JAYEVA,
Farg‘ona davlat universiteti adabiyotshunoslik yo‘nalishi
2-bosqich magistranti

JADID DRAMALARIDA XOTIN-QIZLAR TA‘LIMI MASALASI

Annotatsiya: Turkiston jadidlarining mushtarak maqsadlaridan biri xotin-qizlarni savodli qilish ekan, ular millat onalarini madaniyat va ma‘rifatdan boxabar qilish, xat-savodini chiqarish, millat hayotida ularning faolligini oshirish, o‘z huquq va erkinliklarini tanish, jamiyatda erkaklar bilan bir qatorda izlanish, o‘z fikr va qarashlarini bayon eta olish, iste‘dodlarini namoyon etishlari uchun bir qancha tizimli ishlarni amalga oshirdilar. Yangi usul maktablarining qurilishi, yozilgan nasriy, she‘riy va dramatik asarlar, teatrlar, matbuotlardagi tinimsiz chiqishlar ta‘lim, san‘at, sanoat, qishloq xo‘jaligi sohasidagi yetuk kadrlar orasida ayollarning ulushi ortishiga sabab bo‘ldi.

Kalit so‘zlar: *jadid dramasi, jadid matbuoti, ta‘lim, “Biz va Siz”, “Zaharli hayot yoxud ishq qurbonlari”, dramaturg mahorati.*

Annotation: one of the common goals of Turkestan moderns is to make women literate. , have carried out a number of systematic works in order to be able to express their thoughts and views, to show their talents. The construction of new method schools, written prose, poetic and dramatic works, incessant performances in theaters and press led to an increase in the share of women among the senior staff in the fields of education, art, industry, and agriculture.

Key words: *modern drama, modern press, education, «We and You», «Poisonous life or victims of love», dramaturgical skills.*

Аннотация: одной из общих целей туркестанских современников является повышение грамотности женщин, ознакомление матерей нации с культурой и просвещением, развитие грамотности, повышение их активности в жизни народа, знание своих прав и свобод. и искать в обществе вместе с мужчинами, провели ряд систематических работ для того, чтобы иметь возможность выражать свои мысли и взгляды, проявлять свои таланты. Строительство новометодных школ, письменная проза, поэтические и драматические произведения, постоянные выступления в театрах и печати привели к увеличению доли женщин среди зрелых кадров в области образования, искусства, промышленности и сельского хозяйства.

Ключевые слова: современная драматургия, современная пресса, образование, «Мы и Вы», «Ядовитая жизнь или жертвы любви», драматургическое мастерство.